

Ewa Jarosz, Cezary Kurkowski

Kary cielesne – kontestacja a rzeczywistość

Problemy Wczesnej Edukacji/Issues in Early Education 12/4(35), 94-105

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ewa Jarosz

Uniwersytet Śląski w Katowicach
ewa-jarosz@post.pl

Cezary Kurkowski

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
cezary.kurkowski@uwm.edu.pl

Kary cielesne – kontestacja a rzeczywistość

Summary

Corporal punishment – contestation and reality

The paper presents two faces of the problem of corporal punishment. One is a global tendency or even a movement towards forbidding all forms of violence against children, and also those that have been traditionally presented in upbringing. There are several international legal instruments that undertake the problem of corporal punishment, starting from the Convention on the Rights of the Child. The most important ones are reviewed in the paper as well as some global initiatives that are being undertaken especially in the last decade. The other face of the problem is a practice of the everyday upbringing of children which can still be described as violent, a practice where parents still approve some violent behaviours and still behave violently towards their children. The paper presents a part of the survey carried out among parents of children below 18 years old. The results show that violence in upbringing is visible in Poland, that corporal punishment is still accepted and experienced by Polish children, although in Poland there has been an official ban of corporal punishment since 2010. The survey shows that both knowledge on the law and parents' attitudes towards some violent behaviours should be corrected.

Słowa kluczowe: kary cielesne, przemoc wobec dzieci, postawy rodziców, prawa dzieci

Keywords: corporal punishment, violence against children, parents' attitudes, children's rights

Wprowadzenie

Kary cielesne obejmują stosunkowo szeroki zakres zachowań wobec dziecka, oznaczają bowiem jakiegokolwiek uderzenie dziecka, jego bicie, szarpanie, popychanie a także inne zachowania, jak kopanie, potrząsanie, rzucanie w dziecko przedmiotami, drapanie dziecka, szczypanie, gryzienie go, ciągnięcie za włosy lub uszy, a także nakazywanie dziecku utrzymywania jakiejś niewygodnej pozycji, jak np. klęczenie czy stanie z podniesionymi rękami. W ten katalog włączane jest też przypalanie czy oparzenie dziecka oraz za karę stoso-

wanie bolesnych czynności, jak szorowanie ust mydłem, czy karmienie na siłę czy siłowe zmuszanie do jedzenia oraz inne zachowania. Takie rozumienie kar cielesnych przedstawia traktowana obecnie jako uniwersalistyczna definicja zaproponowana przez Komitet Praw Dziecka ONZ w 2006 roku (General Comment 2006, para. 11). Kary cielesne stosowane w wychowaniu dzieci są współcześnie umiejscawiane przez ekspertów tematu oraz międzynarodowe agendy ochrony praw dziecka w obszarze przemocy i jako takie spostrzegane są jako praktyki, które nie powinny mieć miejsca. Wyrażanie tego stanowiska ma dwojaką postać: formalną obejmującą zapisy i przepisy zakazujące kar cielesnych jako przemocy zawarte w różnego rodzaju dokumentach i umowach międzynarodowych oraz poza formalną, odwołującą się do uzasadnień naukowych oraz etyczno-ideologicznych. Analizując z kolei tło argumentacyjne przeciwko biciu dzieci i innym postaciom kar cielesnych można w pewnym uproszczeniu spostrzegać wskazywane uzasadnienia w dwóch nurtach narracyjnych. Pierwszym jest dyskurs o szkodliwości kar cielesnych, o powodowanych przez nie krzywdach oraz o braku ich pedagogicznej skuteczności. Drugim jest narracja akcentująca, że kary cielesne i ich legalny status naruszają zasady sprawiedliwości społecznej, że takie praktyki są przejawami dyskryminacji społecznej i prawnej dzieci, że przyzwolenie na kary cielesne poprzez brak wyrazistego ich zakazu jest wprost wykluczaniem dzieci z pełnej prawnej ochrony, jest przejawem społecznej nierówności i przedmiotowego traktowania dzieci. Narracja ta jest silnie oparta o idee praw dziecka i obywatelstwa dzieci.

Kontestacja kar cielesnych w wychowaniu jako globalny trend społeczno-polityczny

Podstawowym międzynarodowym aktem wyrażającym prawo dziecka do ochrony przed przemocą jest *Konwencja o prawach dziecka* z 1989 roku oraz dokumenty wobec niej sekwencyjne. Konwencja wyraża prawo dzieci do ochrony przed przemocą głównie w artykule 19. Stał się on w późniejszych latach przedmiotem kilku specjalnych komentarzy ze strony Komitetu Praw Dziecka Narodów Zjednoczonych¹. W świetle zaleceń Konwencji działania, które powinny podejmować państwa w celu eliminowania przemocy stosowanej wobec dzieci to działania wielosektorowe: legislacyjne administracyjne, społeczne i edukacyjne. Potrzebę wielosektorowego podejścia do problemu przemocy wobec dzieci oraz organizowania jego profilaktyki wyrażał również pierwszy raport Komitetu Praw Dziecka – organu monitorującego implementację Konwencji w poszczególnych państwach. W raporcie zatytułowanym *Violence against children within the family and in schools*, który

¹ Art. 19 Konwencja o Prawach Dziecka: Państwa – strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź niedbałego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystania w celach seksualnych, dzieci pozostających pod opieką rodzica(ów), opiekuna(ów) prawnego lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem. Komitet Praw Dziecka ONZ wydał komentarze ogólne nr 8 i 13 bezpośrednio odnoszące się do artykułu 19, wyznaczające szczegóły jego implementacji w życie społeczne państw-stron Konwencji.

ukazał się 2001 roku (Raport nr CRC/C/111) Komitet rekomendował wdrażanie przez Państwa, które ratyfikowały Konwencję, wielosektorowe podejście do prewencji przemocy wobec dziecka (za: Kydd 2003: 35–63). Stanowisko to widoczne jest także w różnych innych interpretacjach Konwencji, gdzie podkreśla się ponadto, że Konwencja wskazuje by podejście wielosektorowe realizować w sposób holistyczny, czyli zintegrowany, by konstruować zintegrowane strategie działań i co więcej – jak wskazuje się współcześnie – aby w tym duchu tworzyć narodowe strategie ochrony dzieci przed przemocą². Jednocześnie jako podstawę ochrony dzieci przed przemocą przyjmuje się wprowadzenie całkowitego jej zakaz w znaczeniu legislacyjnym. Nacisk na implementację tego rozwiązania jest szczególnie widoczny w specjalnych komentarzach Komitetu Praw Dziecka, tj. w Ogólnym Komentarzu nr 8 (2006) /*General Comment No 8 (2006)* – CRC/C/GC/8 zatytułowanym *Prawo dziecka do ochrony przed karami cielesnymi i innymi okrutnymi lub poniżającymi formami karania* oraz w *Komentarz Ogólny nr 13 z 2011 roku Prawo dziecka do wolności od wszelkich form przemocy* (Jaros, Michalak 2015). Zwracając uwagę na drugi z wymienionych Komentarzy Komitetu Praw Dziecka – nr 13, odnoszący się do przemocy wobec dzieci w tym tej stosowanej w wychowaniu, warto podkreślić, że już nie w duchu jedynie zachęty, jak było to w Komentarzu nr 8, ale w traktując jako powinność państw, określono jako podstawę działań wprowadzenie bezwzględne prawne zakazu stosowania wszelkich form przemocy wobec dzieci w każdym miejscu (Jaros, Michalak 2015). Wskazano również na szereg innych potrzebnych obszarów działań: administracyjnych, społecznych, edukacyjnych czy prewencyjnych, w tym na działania redukujące ryzyko i zapobiegające przemocy wobec dzieci, jak np. strategie redukcji ubóstwa. Co więcej, podkreślono znaczenie zapewniania aktywnego udziału dzieci w tworzeniu programów ograniczania przemocy w wychowaniu, ich uczestnictwa na zasadach rzeczywistej partycypacji. Wskazano ponadto jako na pożyteczne w ograniczaniu przemocy wobec dzieci na programy społeczne służące wspieraniu dziecka i jego rodziny, w tym np. programy opieki pozaszkolnej, programy opieki socjalnej, doradztwo dla rodziców dotyczące znalezienia zatrudnienia, programy doradztwa wychowawczego, programy terapeutyczne dla rodziców z problemami uzależnienia czy psychicznymi, na rozwój grup wspólnotowych dla rodziców i na inne jeszcze programy (Jaros, Michalak 2015). W specjalnych komentarzach Komitetu Praw Dziecka dotyczących eliminacji przemocy wobec dzieci należy zwrócić także uwagę na podkreślenie znaczenia działań edukacyjnych, w tym kampanii społecznych dla ograniczania problemu przemocy w wychowaniu, na wskazywanie konieczność organizowania adresowanej do rodziców edukacji na temat pozytywnych metod dyscyplinowania dziecka oraz na temat ważności wysłuchania dziecka i uwzględniania jego opinii.

Idea eliminacji kar cielesnych w wychowaniu widoczna jest także w różnych inicjatywach jakie powstają w globalnej przestrzeni, szczególnie intensywnie po roku 2006,

² Protecting Children from Violence, Wystąpienie Specjalnego Reprezentanta Sekretarza Generalnego ONZ Marty Santos Pais na Konferencji Rady Europy ws Europejskiej Strategii Praw Dziecka 2016–2021, Sofia 5–6 kwietnia 2016.

w którym to ukazał się *Światowy raport o przemocy wobec dzieci* opracowany przez Paulo Sergio Pinheiro. Raport przedstawił dramatyczny obraz rozmiarów zjawiska przemocy i jego konsekwencji (*World Report on Violence against Children 2006*), inspirując do szeregu działań i inicjatyw. Jakkolwiek od czasu Raportu minęła dekada, wiele z jego wskazań i rekomendacji jest nadal aktualnych. W stosunku do przemocy doświadczanej przez dzieci w rodzinie, w tym jako praktyki wychowawcze, Raport wskazywał na konieczność wielu działań, między innymi na: ocenę różnych działań w sferze polityki społecznej pod kątem ich wpływu na życie dzieci i rodzin, podnoszenie ekonomicznego i socjalnego bezpieczeństwa rodzin, stworzenie wyraźnych ram prawnych i polityki w których wszystkie formy przemocy w stosunku do dzieci będą nieakceptowane i zabronione, implementację programów prewencyjnych, które udowodniły już swą skuteczność, w tym programów wsparcia rodziców i poprawy rodzicielstwa, rozwijania protekcji dzieci w rodzinach podwyższonego ryzyka czy programów podnoszenia kompetencji tych, którzy pracują z dziećmi i ich rodzinami.

Raport ONZ z 2006 roku wzbudził zainteresowanie i aplauz wszystkich znaczących międzynarodowych organizacji humanitarnych oraz zajmujących się ochroną praw dzieci i prawami człowieka oraz bezpośrednio problemem przemocy w wobec dzieci a także różnych stowarzyszeń profesjonalnych³. W szczególności środowiska te popierały zalecenia Raportu dotyczące: wprowadzenia oficjalnego zakazu wszelkich form przemocy wobec dzieci, w tym i kar fizycznych, wypracowania narodowych strategii – planów zintegrowanych działań wobec problemu, włączenia samych dzieci w działania ograniczające problem, rozwinięcia działań prewencyjnych takich, jak np. kampanie publiczne a także przez odpowiednie wykształcenie osób pracujących z dziećmi, czy zapewnienie dzieciom łatwego dostępu do bezpiecznych procedur składania skarg. Istotnym zalecenie dotyczyło też rozwijania efektywnego systemu gromadzenia danych o problemie oraz gromadzenia informacji o rozwiązaniach i programach działających na różnych poziomach. Wiele z tych rekomendacji pozostaje niespełnionych w licznych krajach, w tym w Polsce.

Ważnym krokiem w globalnych działaniach wobec problemu przemocy wobec dzieci w tym w wychowaniu było powołanie w 2009 roku funkcji Specjalnego Przedstawiciela Sekretarza Generalnego ONZ do spraw przemocy wobec dzieci (SRSG)/ koordynującego, inicjującego i monitorującego działania na rzecz eliminacji przemocy wobec dzieci w państwach na całym świecie (zob. <http://srsg.violenceagainstchildren.org/srsg/mandate>, dostęp 6.08.2016). Urząd ten opublikował w 2013 roku raport pt. *Toward a world free from violence. Global survey on violence against children*, który jest pierwszym kompleksowym raportem oceniającym progres w obszarze prewencji i eliminacji przemocy wobec dzieci, od czasu raportu ONZ z 2006 roku. Raport Specjalnego Reprezentanta ds.

³ W gronie tych organizacji znalazły się: Defence for Children International, Global Initiative to End All Corporal Punishment Against Children, Human Rights Watch, International Federation of Social Workers, International Save the Children Alliance, International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect, International School Psychology Association, World Organization Against Torture, World Vision International.

przemocy wobec dzieci odnosił się między innymi do obszaru przemocy wobec dzieci w kontekście wychowania i przemocy w rodzinie, którą wskazywano jako szczególnie znaczącą dla dzieci pod względem poważnych konsekwencji psychospołecznych i zdrowotnych a jednocześnie ze względu na zasięg jej występowania. W raporcie jako szczególnie zalecaną strategię ograniczania problemu przemocy w wychowaniu wymieniono rozwój programów pozytywnego rodzicielstwa, ale jednocześnie wskazano też na podstawowe znaczenie odpowiednich legislacji (prawnego zakazu) jako środka normotwórczego. Taki bowiem zapis wysyła w społeczeństwo wyraźny sygnał, że przemoc wobec dziecka w żadnej postaci nie jest akceptowalna, także w wychowaniu w domu. Zaakcentowano również to, że przemoc w wychowaniu jest często związana z brakiem wiedzy i umiejętności rodziców w zakresie alternatywnych środków wychowania. W świetle wielu badań, w tym badań UNICEF (UNICEF 2010), uwidoczniło, że jakkolwiek jedynie 1 na 4 rodziców wierzy, że kary fizyczne są w wychowaniu potrzebne, to jednak z powodu nieznamomości innych sposobów dyscyplinowania dzieci, większość rodziców odwołuje się do stosowania przemocowych metod we własnej praktyce wychowawczej (*Toward a world free from violence* 2013: 33–34).

W rezultacie ukazanej diagnozy, w Raporcie Specjalnego Reprezentanta ds. przemocy wobec dzieci, zaprezentowano 8 imperatywów działania na rzecz eliminacji problemu:

- 1) pilne opracowanie i wdrożenie narodowych skoncentrowanych na dziecku zintegrowanych wielosektorowych i oznaczonych limitami czasowymi strategii prewencji przemocy wobec dzieci,
- 2) zakaz wszelkich form przemocy wobec dzieci powinien być nie tylko ustanowiony ale wprowadzany w życie,
- 3) działania dążące do przewyciężenia społecznych postaw akceptacji przemocy wobec dzieci,
- 4) rozwijanie i wzmacnianie dziecięcej partycypacji,
- 5) społeczna inkluzja dziewcząt oraz chłopców z grup ryzyka,
- 6) budowanie odpowiednich systemów gromadzenia danych i określania efektywności działań prewencji i interwencji,
- 7) działania wobec czynników, które wpływają na występowanie przemocy,
- 8) podnoszenie rezyliencji dzieci w ich rodzinach i społecznościach.

Podsumowując tezę Raportu SRSR było nawiązanie do współpracy z samymi dziećmi w eliminowaniu przemocy (*Toward a world free from violence* 2013: 136).

Szczególnie w ostatnich latach widoczna jest intensyfikacja działań globalnych i regionalnych na rzecz eliminacji przemocy wobec dzieci, w tym kar cielesnych. Jedną z nich jest inicjatywa koalicyjna Specjalnego Reprezentanta ONZ pt. *High time to end violence against children /Czas zakończyć przemoc wobec dzieci/*, która zmierza do eliminacji zjawisk przemocy wobec dzieci poprzez zwiększenie zaangażowania i działań rządów, organizacji oraz społeczności a także indywidualnych osób (<https://www.endviolenceagainstchildren.org>, dostęp 6.08.2016). Międzynarodową inicjatywą jest też umieszczenie eliminacji problemu przemocy wobec dzieci w gronie Celów Zrównoważonego Rozwoju Globalnego */Susta-*

inable Developmental Goals/ogłoszonych w 2015 roku (<https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300>) oraz powstała w celu realizacji zadania koalicja *The Global Partnership to End Violence Against Children* (<http://www.end-violence.org/>), której zamiarem jest, przez zmianę sposobu myślenia twórców polityki międzynarodowej i państwowej oraz całych społeczeństw w kierunku tworzenia świata wolnego od wszelkiej przemocy, bezpiecznego dla dzieci. Globalne Partnerstwo na rzecz Eliminacji Przemocy wobec Dzieci oferuje możliwość skorzystania ze specjalnego funduszu w celu rozwoju i realizacji działań oraz wsparcie merytoryczne poprzez internetową platformę informacyjną (<http://www.end-violence.org/>) i specjalny pakiet wsparcia metodycznego INSPIRE powstały z inicjatywy WHO (<https://drive.google.com/file/d/0B9SkBOd7v9z9dTZ4TGZrMFZzT1E/view?pref=2&pli=1>). Można wskazać także na wiele inicjatyw jakie są podejmowane przez poszczególne globalne agendy i organizacje międzynarodowe, w tym UNICEF (Zob. <http://data.unicef.org/child-protection/violent-discipline.html>), Save the Children International (Zob. <https://www.savethechildren.net/what-we-do/child-protection>), WHO (http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf) oraz ISPCAN (<http://www.ispcan.org/?page=dts15>).

Przemoc w wychowaniu – rzeczywistość. Sytuacja Polski

Polska, która ratyfikowała Konwencję o prawach dziecka w 1991 roku, wprowadziła zalecane rozwiązania dotyczące eliminacji przemocy wobec dzieci w wewnętrzny system prawny. Nie dokonując w tym miejscu szczegółowej charakterystyki całego polskiego obszaru legislacyjnego dotyczącego ochrony dzieci przed przemocą, warto wskazać przynajmniej, że obejmuje on: ustawą zasadniczą⁴ oraz ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, kodeks rodzinny i opiekuńczy, kodeks karny oraz różnego rodzaju rozporządzenia i przepisy administracyjne (zob. Jarosz, Nowak 2012). W Polsce dokonano reformy prawa, której celem miała być lepsza ochrona dzieci przed przemocą. W 2010 roku znowelizowano prawo dotyczące problemu przemocy domowej i na jego podstawie wprowadzono całkowity zakaz stosowania przemocy w wychowaniu i opiece nad dziećmi poprzez umieszczenie w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym przepisu w postaci art. 96 w brzmieniu: *Osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych*. Przepis ten jednoznacznie zakazuje stosowania kar cielesnych w wychowaniu. Wprowadzeniu zakazu towarzyszyło ustanowienie licznych przepisów administracyjnych, które wyznaczyły bardziej szczegółowe kierunki i procedury działań (Jarosz, Nowak 2012). Zasadniczym motywem ustanowienia zakazu kar cielesnych była nie tylko ochrona prawna dzieci przed przemocą ale też, zgodnie z normotwórczą rolą prawa, zmiana społecznych postaw wobec przemocy w wychowaniu, przemocy wobec dzieci.

⁴ Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych. (Art. 40 Konstytucja Rzeczypospolitej); Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. (Art. 72 Konstytucja Rzeczypospolitej)

W ramach monitorowania skutków wprowadzenia całkowitego zakazu przemocy w wychowaniu a także szerzej ujmując, realizacji praw dziecka w Polsce, poprzez badania zlecane corocznie przez Rzecznika Praw Dziecka od 2011 roku, diagnozowane są społeczne postawy wobec przemocy w wychowaniu, a od 2014 roku również zachowania przemocy w wychowaniu deklarowane przez rodziców dzieci do 18 roku życia. Monitoring oparty jest o badania surveyowe reprezentatywnej próby dorosłych Polaków (około 1000 osób każdego roku). Dane zbierane są przez agencję TNS drogą wywiadów bezpośrednich lub telefonicznych. Ze względu na ograniczone ramy niniejszego opracowania, przedstawione zostaną tylko niektóre aspekty ostatnich badań, zrealizowanych we wrześniu 2016 roku⁵. We wcześniejszych numerach *Problemów Wczesnej Edukacji*⁶ zaprezentowano wyniki badań przeprowadzonych w roku 2015 jak również dynamikę wskaźników postaw społecznych wobec przemocy w wychowaniu od 2011 roku. W badaniu w roku 2016 w próbie badawczej 1000 dorosłych osób znalazło 283 rodziców (53% kobiet i 47% mężczyzn). Dla celów analizy wyekstrahowana została grupa rodziców dzieci do 18 roku życia, których opinie oraz deklaracje analizowane są w perspektywie diagnostycznej oraz dynamicznej. Przedmiotem analizy są zarówno postawy rodziców wobec wykorzystywania zachowań przemocowych w relacjach z dzieckiem, jak i ich relacje na temat osobistego postępowania z własnymi dziećmi. Najliczniejszą grupę wśród rodziców stanowiły osoby w wieku 30–39 lat (43%) i 40–49 lat (34%). Niemal 40 procent badanych rodziców posiadało wykształcenie wyższe z kolei średnie i pomaturalne niemal jedna trzecia rodziców. Łącznie więc niemal trzy czwarte rodziców charakteryzowało wykształcenie średnie i powyżej.

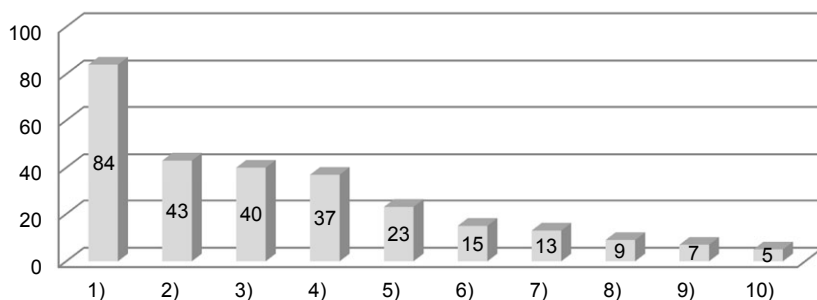
Pierwsza z podejmowanych w badaniu kwestii dotyczyła **akceptacji przemocy w wychowaniu dziecka**. Uzyskane wyniki wskazują na stosunkowo wysoki poziom aprobaty wykorzystywania zachowań przemocowych w relacji z dzieckiem (wykres 1).

Analiza aprobaty zachowań przemocowych przez rodziców pokazuje, że szczególnie często akceptowane są zachowania przemocy emocjonalnej; krzyczenie na dziecko ma niemal powszechną aprobatę rodziców, groźenie laniem akceptuje ponad 40 procent podobnie jak wrogie ignorowanie dziecka (40%). Wysoko należy też ocenić poziom akceptacji tzw. klapsów, czyli uderzania dziecka. Zwrócić należy uwagę na to, iż te zachowania nie są w powszechnym odbiorze społeczno-obyczajowym traktowane jako przemoc. Zachowania wrogiego fizycznego użycia siły wobec dziecka lub agresja werbalna były mniej wskazywane jako aprobowane. Są więc mniej aprobowane przez rodziców, czy też badani rzadziej do owej aprobaty się przyznawali?

Więcej światła na stosunek rodziców do kar cielesnych daje analiza dwóch innych pytań. Bezpośredniego o uznawanie bicia za metodę wychowawczą i pośredniego o sytuacje, w których dziecko zasługuje na bicie. Jak się okazuje, przy bezpośrednim zapytaniu niemal wszyscy rodzice (95%) oponowali przeciwko traktowaniu bicia jako metody wychowawczej, w tym aż 71 procent w zdecydowany sposób (wykres 2).

⁵ Badania zlecane przez Rzecznika Praw Dziecka w koncepcji i opracowaniu Ewy Jarosz. Analiza statystyczna i opracowanie graficzne danych – Cezary Kurkowski.

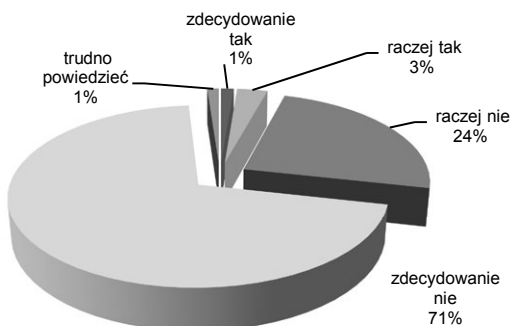
⁶ Zob. „Problemy Wczesnej Edukacji”, 4(31) i 2(33).

1) nakrzyczenie na dziecko; 2) grożenie laniem; 3) ignorowanie dziecka na pewien czas; 4) klapsy; 5) ściśnięcie (np. ramienia), uszczypnięcie; 6) lanie; 7) wielogodzinna izolacja np. zamknięcie w pokoju; 8) pociągnięcie za włosy, ucho; 9) użycie negatywnych porównań, epitetów np. osioł, głupek; 10) bicie jakimś przedmiotem np. paskiem, kłapkami

Wykres 1. Aprobata zachowań przemocowych przez rodziców: Które z wymienionych sposobów postępowania z dzieckiem mogą być Pana/Pani zdaniem wykorzystywane w wychowaniu? [dane w %, N = 283]

Źródło: opracowanie własne.

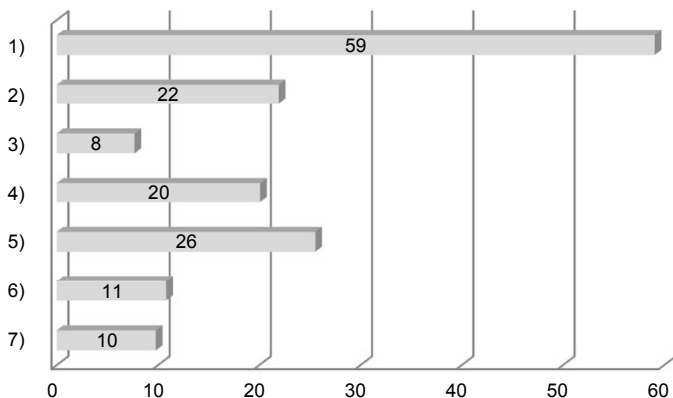

Wykres 2. Czy zgadza się Pan/i ze stwierdzeniem? – bicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą [N = 283]

Źródło: opracowanie własne.

Jednak w sytuacji kiedy poproszono rodziców o wskazanie okoliczności w jakich dziecko zasługuje na bicie, okazało się, że jednak całkiem spora grupa spośród nich przemoc jako metodę dyscyplinowania dziecka aprobuje (wykres 3).

Uzyskane rezultaty pokazują, że całkowicie przeciwnych karom cielesnym jest 59% rodziców, czyli sporo mniej niż w pytaniu bezpośrednim (było 71%). W różnych sytuacjach rodzice jak się okazuje jednak dopuszczają bicie dziecka. Tu odsetek rodziców liczy od 8 do 26 procent, w zależności od rodzaju zachowania dziecka. Najwyższa aprobatą bicia ma miejsce w sytuacjach kiedy dziecko samo sobie zagraża – częściej niż co czwarty

1) wobec dzieci nie należy stosować żadnych kar fizycznych w żadnych okolicznościach; 2) dziecko popełniło jakieś poważne wykroczenie, przestępstwo: kradzież, pobicie kogoś; 3) dziecko nie uczy się, przynosi złe oceny, wagaruje; 4) dziecko zachowuje się w sposób narażający zdrowie np. pali papierosy, pije alkohol, przyjmuje dopalacze, nie chce jeść posiłków itp.; 5) dziecko zachowuje się w sposób bezpośrednio zagrażający jego życiu np. wybiega na ulicę, bawi się niebezpiecznymi przedmiotami, wychyla się przez okno itp.; 6) dziecko kłamie, oszukuje; 7) dziecko jest uparcie niegrzeczne i często nie wypełnia poleceń, nie słucha rodzica np. nie odrabia lekcji, nie sprząta pokoju, nie przychodzi punktualnie do domu itp.

Wykres 3. W jakich okolicznościach, Pana/Pani zdaniem, dziecko zasługuje na to, aby „dostać w skórę”? [dane w %, N = 283]⁷

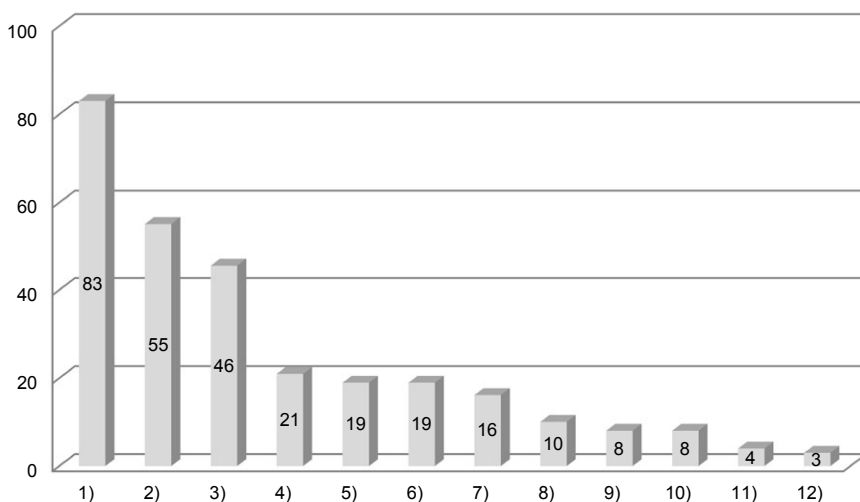
Źródło: opracowanie własne.

rodzic uważa że zasługuje ono na bicie. Powyżej jednej piątej rodziców aprobuje bicie kiedy dziecko zagraża swemu prawidłowemu rozwojowi – popełnia przestępstwa lub tym podobne zachowania lub szkodzi sobie przez konsumpcję substancji psychoaktywnych. Zaakcentować trzeba, że są najwyższą aprobatę uzyskały więc zachowania dziecka które związane są z doświadczaniem przez rodziców lęku o jego dobro.

Jak na tle wyrażanych opinii przedstawiają się zachowania rodziców wobec własnych dzieci? Zapytani o to, czy zdarzają im się określone zachowania wobec dziecka (wykres 4), rodzice przyznawali się przede wszystkim do tych zachowań, które nie są w odbiorze społecznym nazywane przemocą, tj. do krzyczenia na dziecko (dominująca większość rodziców), do stosowania klapsów (ponad połowa rodziców) oraz do grożenia biciem (niemal połowa badanych).

Przypatrując się pozostałym zachowaniom, uzyskane częstości twierdzących wskazań rodziców (ujawnień przemocy) również niepokoją swoim poziomem. Okazuje się bowiem, że około co piąty rodzic stosował jakieś formy fizycznego wrogiego działania wobec dziecka (szarpanie i potrząsanie, karmienie na siłę, szczypanie, ściskanie. Uwzględniając bezpośredni charakter pytania i prawdopodobny opór części rodziców przed ujawnieniem

⁷ Dane nie sumują się do 100%, gdyż respondenci mogli udzielić więcej niż jednej odpowiedzi.

1) nakrzyknąć; 2) klapsy; 3) grozić że dostanie lanie; 4) szarpać, popychać zdenerwowania; 5) karmić na siłę, kiedy było małe; 6) uszczypnąć, ścisnąć ze złością rękę, nogę lub inną część ciała; 7) wyzywać, nazwać np. ciamajdą, osłem itp.; 8) pociągnąć za włosy lub uszy; 9) „dać w skórę” pasem lub innym przedmiotem; 10) lanie; 11) zagrozić wyrzuceniem z domu, oddaniem komuś, opuszczeniem lub że ktoś je zabierze; 12) spoliczkować

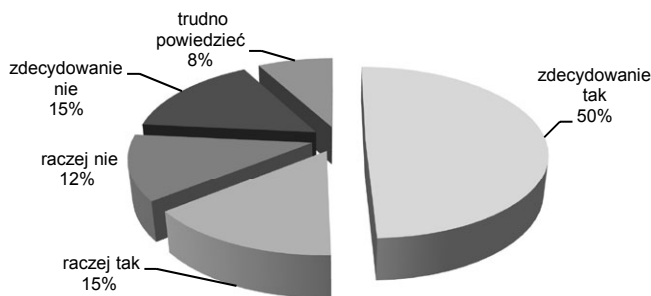
Wykres 4. Czy zdarzyły się Panu/Pani wobec własnego dziecka któreś z poniższych zachowań? [dane w %, N = 283]

Źródło: opracowanie własne.

własnych zachowań w ramach wywiadu dotyczącego kwestii postępowania z dzieckiem, można przypuszczać, że uzyskane dane ukazują raczej zaniżony obraz występowania zachowań przemocowych w „polskim wychowaniu”. Należy nadmienić, że ukazane wyniki badania z 2016 roku w ogólnym obrazie korespondują z rezultatami z roku 2015, niemniej jednak pojawiają się różnice w punktach procentowych dotyczące określonych zachowań; w roku 2015 rodzice rzadziej ujawniali krzyczenie na dziecko (67%) oraz karmienie na siłę, szarpać, szczypanie, które wskazywano o około 5–8 punktów procentowych rzadziej.

Warto też zobaczyć powyższe wyniki na tle wiedzy rodziców o zakazie bicia dzieci w Polsce (wykres 5).

W świetle rozkładu danych stwierdzić można, że jedynie połowa rodziców wie o istnieniu zakazu i zdecydowanie należy użyć tu określenia „jedynie” – jedynie połowa. Warto nadmienić, że w roku 2015 grupa rodziców posiadających wiedzę w tym zakresie była znacznie mniejsza stanowiąc niecałe 40 procent co oznacza że odsetek rodziców wiedzących o zakazie bicia dzieci wzrósł o 10 punktów procentowych.

Wykres 5. Czy zgadza się Pan/i ze stwierdzeniem? – bicie dziecka jest niezgodne z polskim prawem [N = 283]

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Uzyskany obraz postaw polskich rodziców wobec przemocy w wychowaniu charakteryzuje się zróżnicowaniem ich aprobaty dla zachowań przemocy w relacji wychowawczej z dzieckiem. Wyższa aprobata dotyczy tych zachowań, które nie mają jednoznacznej społecznej konotacji przemocowej (groźenie biciem, krzyczenie, klapsy). Jednak z innej strony patrząc można tę interpretację odwrócić mówiąc, że do akceptacji tych zachowań rodzice częściej się przyznają. Wyższa jest też aprobata wykorzystywania przemocy jako metody dyscyplinowania dziecka w sytuacjach kiedy dziecko swoim zachowaniem zagraża sobie, swemu zdrowiu czy prawidłowemu rozwojowi. Te wskazania pokazują częściowo, że znaczącym czynnikiem udziałowym w stosowaniu kar cielesnych jest lęk rodzica o życie i dobro dziecka. Zdecydowanie przeciwna karom cielesnym w jakichkolwiek okolicznościach jest nieco ponad połowa (59%) polskich rodziców. W osobistych zachowaniach wobec dzieci rodzice wykorzystują niepokojąco często przemoc emocjonalną oraz uderzanie dziecka. Dość często także przyznają się do umiarkowanego wrogiego wykorzystania siły fizycznej. I choć należy te ujawnienia traktować jako oddające zaniżony wymiar natężenia przemocy w wychowaniu polskich dzieci to i tak rezultaty badania silnie niepokoją, wskazując na stosunkowo dobra jeszcze pozycje przemocy w repertuarze metod oddziaływania wychowawczego. Dodatkowo, na tle mało satysfakcjonującej wiedzy rodziców o prawnej ochronie dzieci przed przemocą poprzez zakaz kar cielesnych, ze wszech miar uprawnione wydają się nawoływania do bardziej intensywnych działań poprawiających zarówno wiedzę rodziców o zakazie kar cielesnych i jego roli oraz o szkodliwości wielu zachowań wobec dziecka tj. o ich przemocowym charakterze, jak i poprawiające ich kompetencje pedagogiczne poprzez edukację i wspieranie w stosowaniu pozytywnych bezprzemocowych sposobów oddziaływania na dziecko. Te kierunki działań są najbardziej racjonalnym wyborem dla faktycznej zmiany w zakresie działania wobec problemu przemocy w wychowaniu oraz na drodze całkowitej eliminacji przemocy w życia dzieci, jak – może nazbyt utopijnie – zakładają to cele wspólnego światowego rozwoju.

Literatura

- General Comment (2006), *The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment*, (arts. 19; 28, para. 2; and 37, inter alia) (CRC/C/GC/8), para. 11, 8.
- Kydd J. (2003), *Preventing child maltreatment. An intersectoral approach*, "Health and Human Rights", vol. 6.
- Jaros J, Michalak M. (zbiór i oprac.) (2015), *Prawa dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*. Warszawa, BRPD.
- Jaros E., Nowak A. (2012), *Dzieci ofiary przemocy w rodzinie. Raport Rzecznika Praw Dziecka. Funkcjonowanie znowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*. Rzecznik Praw Dziecka, Warszawa.
- Raport nr CRC/C/111, *Violence against children within the family and in schools*, www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/view40?SearchView, 6.06.2006.
- Toward a world free from violence. Global survey on violence against children* (2013), Office of the Special Representative of the Secretary – General on Violence against Children, New York.
- Toward a world free from violence. Global survey on violence against children* <http://srsg.violence-againstchildren.org/page/920>, 6.10.2016.
- UNICEF (2010), *Child disciplinary practices at home: evidence from a range of low and middle-income countries*. UNICEF Office of Research Innocenti, Florence.
- World Report on Violence against Children*, oprac. P.S. Pinheiro, www.violencestudy.org. W wersji dokumentu Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych dostępny na http://srsg.violence-againstchildren.org/sites/default/files/documents/a_61_299_un_study_on_violence_against_children.pdf, 4.08.2016.

Strony internetowe

- <http://data.unicef.org/child-protection/violent-discipline.html>, 9.08.2016.
- <http://srsg.violenceagainstchildren.org/srsg/mandate>, 6.08.2016.
- http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11, 27.12.2016.
- <http://www.end-violence.org/>, 10.08.2016.
- http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf <http://www.ispcan.org/?page=dts15>, 9.08.2016.
- <https://drive.google.com/file/d/0B9SkBOD7v9z9dTZ4TGZrMFZzT1E/view?pref=2&pli=1>, 10.08.2016.
- <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300>, 6.08.2016.
- <https://www.endviolenceagainstchildren.org/>, 6.08.2016.
- <https://www.savethechildren.net/what-we-do/child-protection>, 9.08.2016.